

AGRICULTURA MEDIEVALĂ TIMPURIE ÎN SPAȚIUL PRUTO-NISTREAN

Gheorghe POSTICĂ

1. Generalități.

În perioada medievală timpurie populația autohtonă din spațiul Pruto-Pistrean practica un mod de viață sedentar, cu rădăcini istorice foarte profunde, urmând tradițiile vechi daco-romane.

În istoriografia străină mai veche și mai nouă problema modului de viață al românilor din perioada medievală a fost denaturată în mai multe rânduri, dar mai ales în perioada sovietică. S-a susținut fără de nici un temei, că populația romanizată din spațiul dacic ar fi practicat preponderent sau în exclusivitate un mod de viață mobil, având drept ocupație de bază păstoritul transhumant. Pe de altă parte, s-a afirmat, că agricultura, în spațiul românesc, a fost adusă de către slavii vechi, de la care ar fi înșușit-o românii. Aceste afirmații nu au nimic comun cu știința, dat fiind faptul că nu au suport istoric, aflându-se în contradicție cu logica istorică a acestui spațiu¹, cu datele etnografice², lingvistice³ și arheologice⁴.

Studiile științifice fundamentale în domeniul respectiv au demonstrat cu lux de amănunte că în perioada medievală timpurie românii se ocupau cu gospodăria sătească, bazată pe agricultură, care îmbina organic două ramuri de bază: cultivarea cerealelor și creșterea vitelor mari cornute. În rând cu aceasta, în agricultura medievală românească, în dependență de zona geografică, un loc important îl ocupa grădinăritul (în apropierea râurilor), viticultura (în regiunile colinare) și pomicultura (în regiunile colinare și de munte). Pentru regiunile de munte era caracteristic de asemenea și păstoritul.

În spațiul Pruto-Nistrean în evul mediu timpuriu era practică o gospodărie agricolă evoluată, în îmbinare organică cu diferite meșteșuguri și alte îndeletniciri, casnice sau auxiliare. Ocupația agricolă la români, ca și la slavi, în perioada medievală timpurie reprezenta o îmbinare organică a două ramuri de bază, a cultivării cerealelor și creșterii vitelor. Aceste ramuri reprezentau două fațete ale uneia și aceleiași ocupații, în cadrul căreia se aflau într-un raport direct și proporțional de echilibru⁵. Starea de echilibru în agricultură era asigurată prin creșterea concomitentă și proporțională a celor două ramuri de bază. Astfel, creșterea uneia din cele două ramuri ale agriculturii inevitabil ducea la sporirea în

¹ Olteanu Ș. *Societatea carpato-danubiano-pontică în secolele IV-XI. Structuri demoeconomice și sociale-politice.* București, 1997, p.58-67.

² Vezi bibl.: Stoicescu N. *Continuitatea românilor.* Buc., 1980, p.203-218.

³ Mihăiescu H. *La romanité dans le sud-est de l'Europe.* Buc., 1993.

⁴ Teodor D. *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e.n.* Iași, 1978; Spinei V. *Moldova în sec.XI-XIV.* București, 1982; Tentiuc. *Populația din Moldova Centrală în sec.XI-XIII.* Iași, 1996, p.57-72

⁵ Olteanu Ș. *Societatea carpato-danubiano-pontică în secolele IV-XI...*, p.62-63.

mărime proporțională a celeilalte ramuri. Intensificarea cultivării plantelor era posibilă în cazul sporirii numărului de animale de tracțiune, iar sporirea numărului de animale domestice era posibil în cazul creșterii cantităților de cereale, furajelor și a nutrețurilor necesare pentru întreținerea vitelor.

În rând cu cele două ramuri de bază, agricultura mai cuprindea o serie de ramuri, ca pomicultura, viticultura, grădinăritul și creșterea păsărilor. Ponderea acestor ramuri în agricultură era mai mică în comparație cu cultura cerealelor și creșterea animalelor. Cu toate acestea, ramurile pomiculturii, viticulturii, grădinăritului și creșterii păsărilor reprezentau o completare importantă și necesară a ocupației agricole.

Prelucrarea pământului în perioada menționată, la fel ca și în perioada ulterioară a evului mediu, se găsea în legătură foarte strânsă cu creșterea vitelor, în special a bovinelor. Vitele mari cornute, pe lângă faptul că aduceau omului produse de ordin alimentar, vestimentar, etc., reprezentau în același timp un element indispensabil și necesar al lucrărilor de pământ, fiind folosite la arat, la transportarea cerealelor și a diferitor plante, la treierarea cerealelor, etc. Pe de altă parte, lucrul pământului crea produse necesare (cereale, paie, fân) pentru întreținerea animalelor, în special pe timp de iarnă.

Din aceste cauze, ocupația agricolă nu poate fi redusă, cum se face de obicei în publicațiile de specialitate, doar la procesul de prelucrare a pământului și de cultivare a plantelor. Asemenea viziuni pe lângă faptul că reflectă realitatea istorică în mod unilateral, sunt incorecte din punct de vedere științific, dat fiind faptul că cele două ramuri sunt contrapuse nemotivat, iar creșterii vitelor inevitabil i se atribuie un statut deosebit⁶, pe care în realitate nu l-a ocupat în gospodăria medievală din spațiul Pruto-Nistrean.

Având în vedere cele menționate, în lucrarea de față, ramura cultivării plantelor și ramura creșterii animalelor sunt tratate în unitate directă și indispensabilă. În această ordine de idei trebuie de subliniat că în istoriografia postbelică cu referire la spațiul Pruto-Nistrean, pe lângă faptul că agricultura era redusă doar la cultura câmpului (cultivarea de plante), aceasta din urmă era tratată în opoziție cu ramura creșterii animalelor. Pe de altă parte, se insista nemotivat asupra rolului determinant al uneia din cele două ocupații în gospodăria sătească. În fine, se considera iarăși nemotivat, că în gospodăria medievală românească din spațiul Carpatu-Nistrean rolul determinant îl avea ramura creșterii animalelor. Această problemă are o importanță principială nu numai pentru istoria spațiului Pruto-Nistrean, dar și pentru istoria românilor în general, dat fiind faptul că în istoriografia sovietică, această chestiune a fost tratată în mod tendențios. Pornind de la idei arbitrare, istoricii sovietici, considerau fără de nici un temei, că la sfârșitul antichității, daco-romanii ar fi abandonat modul de viață tradițional agricol și ar fi trecut exclusiv la păstoritul transhumant, iar peste câteva secole,

⁶ Ionescu de la Brad I. *Leccióni elementarii de agricultură // Opere alese. vol.1.* București, 1968, p.200, 283; Aurelian P.S. *Despre sisteme de agricultură și raportul lor cu starea socială.* București, 1891, p.2.

prin intermediul slavilor ar fi revenit din nou la agricultură, în cadrul căreia în continuare un loc predominant l-ar fi ocupat ramura creșterii animalelor⁷. Pe de altă parte, toate vestigiile arheologice de factură agricolă din spațiul Carpato-Nistrean, erau puse de către istoricii nominalizați exclusiv pe seama slavilor. Or, asemenea afirmații nu au nimic comun cu realitatea istorică. Cercetarea complexă a surselor istorice (scrise, lingvistice, etnografice, arheologice, etc.) a demonstrat foarte clar că ocupațiile de bază ale populației romanice din evul mediu timpuriu în raport cu perioada antică n-au suferit modificări esențiale, păstrând vechile tradiții ale gospodăriei agricole cu două ramuri de bază: cultivarea plantelor și creșterea animalelor.

Preocupările agricole ale populației autohtone din spațiul Pruto-Nistrean sunt demonstrate în primul rând de însăși caracterul așezărilor din perioada medievală timpurie. Acestea din urmă erau amplasate în locuri bogate în pământuri pentru cultivat cereale și pentru pășunat, de regulă în apropierea unor râulețe, care facilitau gospodăria agricolă din toate punctele de vedere. Pe de altă parte, gospodăria agricolă este documentată prin însăși caracterul culturii materiale al acestor așezări: construcții destinate pentru păstrarea sau pentru prelucrarea cerealelor (gropi cerealiere, instalații pentru uscarea cerealelor, râșnițe), inventarul agricol (brăzdare și cuțite de plug, oticuri, coase, seceri, cosoare), urme de culturi agricole (cereale carbonizate, imprimări de cereale în lut ars sau în vase de ceramică), oase de animale (bovine, caprine, porcine), oase de păsări domestice, piese de harnașament (zăbale, pinteni, scări de șe, potcoave), etc.

2. Cultivarea plantelor.

2.1. Culturile câmpului. Culturile câmpului din perioada medievală timpurie în spațiul Pruto-Nistrean sunt studiate prin cercetările arheologice de teren. La etapa actuală într-o măsură mai mare sau mai mică sunt documentate următoarele culturi ale câmpului: cultura cerealelor, pomicultura, viticultura și grădinăritul.

Cultura cerealelor. Vestigiile cerealiere din evul mediu sunt reprezentate prin boabe carbonizate descoperite în locuințe, cuptoare (Pohorniceni-Petruha⁸), sau în gropile de provizii; amprente de cereale păstrate pe suprafața unor bucăți de lut ars; amprente de cereale de pe suprafața sau din compoziția lutului unor vase din ceramică (tipsii sau oale-borcane) (Hansca, Seliște, Dănceni, etc.). Analizele paleobotanice au arătat că în perioada medievală timpurie în spațiul Pruto-Nistrean în gospodăria cerealieră se observă o continuitate perfectă a culturilor tradiționale, cultivate încă de geto-daci și daco-romani: grâul moale, ovăsul, orzul, meiul, mazărea. Este de menționat că terminologia de bază a cerealelor documentate arheologic în perioada medievală timpurie, în limba română este de

⁷ История народного хозяйства Молдавской ССР с древнейших времен до 1812 года. Кишинев, 1975; Мохов Н.А. О соотношении земледельца и скотоводства в экономике Молдавии XIV-XIX вв. // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. Киев, 1962. С.95-105.

⁸ Хынку И.Г. Поселения XI-XIV вв. в Оргеевских кодрах. Кишинев, 1969, с.49.

origine latină: grâu (*granum*), orz (*hordeum*), mei (*milium*), seară (*secale*)⁹, sau dacică (mazăre¹⁰), mai rar slavă (ovăz).

Pomicultura și Viticultura. Practicarea pomiculturii și viticulturii este documentată prin prezența în așezările medievale timpurii a cosorului, un instrument tipic pentru pomicultură și viticultură. În rând cu aceasta, în unele așezări (Hansca) au fost descoperite boabe carbonizate de culturi pomicule și viticule.

Grădinăritul. Referitor la grădinărit nu dispunem de date exacte, dar indirect despre practicarea acestor lucrări ne vorbesc săpăligile și instrumentele de răsădit plante (*chitonoaga*) depistate în așezările din sec.VIII-XIII (Hansca).

2.2. Sistema de prelucrae a pământului. În perioada medievală timpurie în spațiul Pruto-Nistrean era caracteristică agricultura bazată pe sistemul defrișării pădurilor și cel al deștelinirii pământurilor necultivate. Sistemul defrișării pădurilor era practicat în regiunile de codru din Centrul și Nordul spațiului Pruto-Nistrean, iar sistemul deștelinirii în regiunile colinare fără de păduri, cele de șes, dar mai ales în zona de stepă din Sud.

Defrișarea pădurilor reprezenta în această zonă o preocupare mai veche, cunoscută bine încă din antichitate, când a și apărut denumirea de *secure* (de la termenul latin *sicula*)¹¹, prin care românii desemnau principala unealtă cu ajutorul căreia curățeau terenurile de copaci. La începutul evului mediu timpuriu, în rezultatul contactelor românilor cu slavii vechi, această unealtă începe să fie denumită *topor* (de la termenul slav *monop*)¹².

Topoare alungite cu lama curbă sau dreaptă folosite la defrișarea pădurilor au fost descoperite în siturile Pererâta¹³, Luka-Kavetcinska¹⁴ din sec.V-VII, Lucașeuca-Cetățuie¹⁵, Hansca¹⁶ din sec. X-XI, Orheiul Vechi¹⁷, Mateuți-Școala Nouă¹⁸ din sec. XII-XIII.

⁹ Pușcariu S. Limba Română. Vol.I. București, 1940, p.359 (ed.: București, 1993, p.256-257).

¹⁰ Russu I.I. Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romanică. București, 1981, p.345-346.

¹¹ Mihăiescu H. La romanité dans le sud-est de l'Europe..., p.270.

¹² Raevschii N. Contactele romanilor răsăriteni cu slavii. Chișinău, 1997.

¹³ Рафалович И.А. Славяне..., с. 112, рис.17,1.

¹⁴ Вакуленко Л.В., Приходнюк О.М. Славянские поселения I тыс. н.э. у с. Сокол на Среднем Днестре. Киев, 1984, с. 68, рис. 39, 9.

¹⁵ Хынку И.Г. Поселения XI-XIV вв..., с.22, рис.19,4.

¹⁶ Чеботаренко Г.Ф. Население центральной части Днестровско-Прутского междуречья. Кишинев, 1982, с.18, рис.5-6.

¹⁷ Постикэ Г.И. Новые данные о раннесредневековом горизонте в Старом Орхее // Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Chișinău, 1991, p.129, fig.2,9.

¹⁸ Хынку И.Г. Средневековый могильник Шкоала Ноуэ из села Матеуцы // Далекое прошлое Молдавии. Кишинев, 1969.

Un alt element indispensabil în procesul de defrișare a pădurilor era și *focul*, care avea sarcina de a mistui crengile și rădăcinile de copaci pentru a îmbogăți cu cenușă solul destinat pentru cultivarea plantelor. Procedeu de defrișare a pădurilor a fost practic același pe tot parcursul evului mediu, caracteristicile lui de bază fiind fixate în documentele scrise din sec. XVI ("*au curățat cu securea și cu sapa și cu focul pădurea deasă și tare*"; pădurea a fost "*curățată cu securea și cu foc și cu muncă în arșiță*"; "*să curățe acel loc cu securea și foc*"; "*au curățat...cu securea și târnăcopul și cu foc*")¹⁹. În locurile defrișate rezultau viitoarele terenuri agricole, care erau denumite: *curături, poiene, runcuri, răzături, secături, luminișuri, lazuri, arșițe, focuri, pojarnе, jariști, etc.*

2.3. Uneltele agricole. Uneltele agricole medievale timpurii se împart în următoarele specii: a) unelte pentru lucrarea pământului (plugul, oticul, săpăliga, hârlețul)²⁰, b) unelte pentru răsădirea plantelor (chitonoaga), c) unelte pentru recoltarea cerealelor (secera, coasa, cosorul)

a) Plugul. Prelucrarea terenurilor agricole, inclusiv acelor defrișate și destelinite se făcea în perioada medievală timpurie cu plugul, însoțit de un otic, pentru a fi curățit de pământ, ierburi și rădăcini. Arheologic, în spațiul Pruto-Nistorean este atestat *plugul cu plaz, prevăzut cu brăzdar din fier, grindei și cuțit*, reprezentat prin două tipuri: 1) *de tip rariță (aratru), cu brăzdar simetric și 2) plug propriu-zis, cu brăzdar asimetric și cormană*. Dar, în afară de aceasta este de presupus, că în aceeași perioadă erau folosite și alte tipuri de pluguri: 1) *rarița din lemn*, 2) *rarița cu brăzdar din corn de cerb*, 3) *rarița cu brăzdar în formă de colte din fier*, 4) *plugul cu brăzdar simetric și cormană pentru întoarcerea brazdei, etc.*

Brăzdarul de plug, în perioada sec.V-VII în spațiul Pruto-Nistorean era de două tipuri: roman și slav. În primul rând (Seliște Vatici²¹), ca și în regiunea Pruto-Carpatică (Bufuluc-Iași²²) între Nistru și Prut era răspândit brăzdarul simetric din fier de tip roman cu manșon (h - 13,4 cm, lț - 8,6 cm), prevăzut pentru un plug de tip rariță, care se adâncea în pământ la 10-15 cm. În aceeași perioadă în raioanele de nord ale regiunii (Bakota²³), era practicat și brăzdarul simetric triunghiular cu laturile drepte, și marginile laterale întoarse, cu dimensiuni relativ mari (h -18,5 cm, lț - 11,0 cm), ce facilitau o arătură destul de adâncă. Brăzdarul din urmă este

¹⁹ Documenta Romanae Historica. B. Țara Românească. Vol.II, p.325 (1518); Documente privind Istoria României. B. Țara Românească. Vol.II, p.148, 297 (1547), 328-329 (1545).

²⁰ O viziune generală vezi la: Полевой Л.Л. Типология землепашных орудий и появление плуга на территории феодальной Молдавии // Археологические исследования средневековых памятников в Днестровско-Прутском междуречье. Кишинев, 1985.

²¹ Рафалович И.А., Лапушняк В.Л. 1974, с. 127, рис.9.

²² Zaharia N., Petrescu-Dâmbovița M., Zaharia E. Așezări din Moldova din paleolitic până în secolul al XVIII-lea. București, 1970, p.173, pl.XV,22.

²³ Приходнюк О.М. Слов'яни на Подлі..., с.34, рис.15, 1; 36-37

cunoscut în Europa de Est și reprezenta mai degrabă o invenție a slavilor vechi²⁴, care l-au vehiculat în regiunea Pruto-Nistreană. În sec.VIII-X în ținut (Revno²⁵) erau practicate și pluguri mai evoluate, amenajate cu brăzdare masive (lg - 20,60 cm, lț - 12,80 cm) din fier în formă de lopată, cu mașon (d - 6 cm), folosite pentru prelucrarea solului la adâncimi mai mari. Brăzdare simetrice cu mașon, prevăzute pentru pluguri grele, în sec.X-XI²⁶, sunt atestate și în așezarea Echimăuți-Cetățuie²⁷.

Cuțitul de plug, în perioada medievală timpurie, de asemenea urmează prototipurile romane târzii, reprezentând o bară din fier cu un capăt lățit. Sunt atestate două tipuri de cuțite de plug: cu lama lată și lama turtită. Un vârf de cuțit cu lama lată (lățimea 5 cm, grosimea 0,7 cm), din sec.V-VII a fost descoperit în așezarea Lopatna²⁸. Cuțite de plug din sec.X-XII, cu lama turtită și ascuțită în partea anterioară au fost depistate în așezările Hansca²⁹ și Echimăuți-Cetățuie³⁰.

b) Oticul, reprezintă un instrument important, care deservea plugul în timpul aratului. Acesta, reprezenta o unealtă din os sau fier, în formă de lopățică cu mașon prins pe o codă de lemn și era ținut de plugar în timpul lucrului într-o mână, folosindu-l în cazul când se "îneca" brăzdarul pentru înlăturarea ierburilor și rădăcinilor. După părerea unor cercetători oticurile erau aplicate doar în cazul prelucrării pământurilor defrișate și deștelinite. În această viziune, oticurile ar reprezenta un indice sigur că o populație sau alta practica într-o perioadă sau alta prelucrarea terenurilor defrișate sau deștelinite. Oticurile din corn de cerb³¹ sunt

²⁴ Чернецов А.В. К вопросу о происхождении восточноевропейского плуга и сохи // Вестник МГУ, серия История. 1972, №2; Краснов Ю.А. Средневековые плуги Восточной Европы // Советская археология, 1979, № 4.

²⁵ Михайлина Л.П., Тимошук Б.А. Славянские памятники бассейна Верхнего Прута VIII-X вв. // Славяне на Днестре и Дунае. Киев, 1983. С.211, рис.4,15; Михайлина Л.П. Населения Верхнего Попруття..., с.99, 101, рис.47,2, 48,5.

²⁶ Brăzdarul de tip roman cu mașon din așezarea Elizavetovca descoperit pe suprafața unei așezări din sec.III-IV p.Chr. aparține mai degrabă acestui orizont cultural și nu sec.XI-XIII, ultima perioadă nefiind aici atestată prin ceramică sau alte vestigii culturale (vezi: Городенко А.П., Квачук М.Е. результаты разведок в северных районах Молдавии // АИМ 1985 г., с.252-255, рис.1,1; Tentiuc I. Populația din Moldova Centrală..., p.60).

²⁷ Федоров Г.Б. Население..., с.204, 290, табл.68,2.

²⁸ Ibidem

²⁹ Хынку И.Г. Раскопки Раскопки на селище Ханска X-XIV вв. // АИМ-1973, с.186, рис.5,8.

³⁰ Федоров Г.Б. Население..., с.292, табл.71,1.

³¹ Obiectele din corn de cerb în formă de lopățică, după cum este stabilit în literatura de specialitate puteau îndeplini cel puțin două funcții: de otic pentru plug și de răzuitoare pentru prelucrarea pieilor de animale. În cazul oticurilor, obiectele au o suprafață neregulată, iar în cazul răzuitoarelor suprafața lucrătoare este lustruită (Федоров Г.Б. Население..., с.205; Рафалович И.А. Славяне VI-IX веков..., с.110; Бейлекчи В.С. Раскопки славянского поселения Рудь в 1981-1982 гг. // АИМ 1982 г., с.104-105, рис.2,1)

documentate pe parcursul întregii perioade medievale timpurii, începând cu sec.V-VII, până în sec.XII-XIII. Din perioada sec.V-IX oticuri din corn de cerb au fost atestate în așezările Braniște-Valea Budăi³², Alcedar-Odaia³³, Trebujeni-Scoc³⁴ iar din sec.X-XII în așezarea Hansca³⁵. Oticurile din fier (cu o lungime de de 8-15 cm și lățimea lamei de 3-6 cm)³⁶ apar începând cu sec.IX-X, dar spre deosebire de cele din os sunt semnalate mult mai frecvent. În așezarea Hansca³⁷ au fost descoperite circa 20 oticuri din fier datate cu sec.X-XIII. Obiecte similare au fost descoperite de asemenea în așezările Molești³⁸, Mașcăuți³⁹, Trebujeni-Scoc⁴⁰, Lucașeuca⁴¹, Hlingeni-Cetățuie⁴², Calfa⁴³. Analizând aria geografică a răspândirii oticurilor putem constata că acestea sunt caracteristice de regulă regiunii centrale a spațiului Pruto-Nistrean, mai puțin în regiunea dintre Răut și Nistru, relativ rar în Bucovina de Nord lipsind în partea de Sud. Este de menționat că oticul în perioada medievală timpurie reprezenta o unealtă caracteristică pentru spațiul românesc⁴⁴ și practic lipsea în mediul slav de răsărit⁴⁵. Reieșind din cele menționate se poate conchide că oticul reprezenta o unealtă tipică a populației vechi românești.

c) Săpăliga. La prelucrarea pământului era folosită și *săpăliga*, care reprezenta o unealtă în formă de lopățică, similară la exterior cu oticul, dar care se

³² Рафалович И.А. Славяне..., с. 130, рис.16,1,2.

³³ Ibidem, fig.16,3

³⁴ Тельнов Н.П., Рабинович Р.А. Результаты работ на поселении Скок // АИМ 1985 г. с.203, рис.4,3.

³⁵ Material inedit.

³⁶ În literatura științifică de specialitate este stabilit, că obiectele din fier în formă de lopățică puteau îndeplini mai multe funcții. Aceste unelte reprezentau în primul rând *oticuri* de plug, iar în unele cazuri (obiectele cu lama ascuțită) puteau fi *tesle* pentru lucrarea lemnului sau *săpăligi* pentru lucrarea solului. Având în vedere cele expuse și ținând cont de datele etnografice putem constata că nu există temei pentru a atribui mecanic aceste obiecte în totalitate numai la una din categoriile menționate, fie săpăligi, tesle sau oticuri ((Vezi: Olteanu Ș. Societatea carpato-danubiano-pontică în secolele IV-XI..., p.81-82; Teodor D. Teritoriul est-carpatic..., p.77, 109; Tentiuc I. Populația din Moldova Centrală..., p.62).

³⁷ Material inedit

³⁸ Tentiuc I. Populația din Moldova centrală..., p.62, fig.16,21.

³⁹ Cercetările autorului. Material inedit.

⁴⁰ Тельнов Н.П. Исследование славянского селища Скок // АИМ 1983г., с.107, рис.3,9.

⁴¹ Хынку И.Г. Поселения XI-XIV веков в Оргеевских кодрах Молдавии. Кишинев, 1969. с.21, рис.20,1.

⁴² Гольцева Н.В., Кашуба М.Т. Глинжень II..., табл.СXXXIII, 16.

⁴³ Чеботаренко Г.Ф. Калфа-городище VIII-X вв. на Днестре..., с.58

⁴⁴ Olteanu Ș. Societatea carpato-danubiano-pontică în secolele IV-XI..., p.81.

⁴⁵ Vezi: Седов В.В. Восточные славяне в VI-XIII вв. / Археология СССР с древнейших времен до средневековья в 20 томах. Москва,1982; Древняя Русь. Город, замок, село / Археология СССР с древнейших времен до средневековья в 20 томах. Москва,1985.

deosebea prin dimensiuni mai mari, având corpul alungit iar lama lată și ascuțită. Săpăliga reprezenta o unealtă de grădinarit, unde era folosită la săpat și prășit. În această ordine de idei prezența săpăligii în formă de otic reprezintă o dovadă a practicării de către o populație sau alta a grădinaritului.

d) Hârlețul este o unealtă foarte rară, întâlnită în regiunea pruto-Nistreană începând cu sec.X. Această unealtă era lucrată din lemn, fiind prevăzută cu o ramă din fier la vârful. Hârlețul este atestat arheologic în așezările Mășcauți⁴⁶ și Ciornivka⁴⁷.

e) Chitonoaga. Pentru răsădirea unor legume era folosită chitonoaga, un instrument din lemn sau din os cu un capăt ascuțit. O unealtă de acest gen, datată cu sec.X-XIII, lucrată din corn de cerb a fost descoperită în așezarea Hansca.

f) Secera reprezenta unealta de bază în procesul de recoltare a cerealelor și altor plante. În ținutul dat secera reprezenta o unealtă cu o istorie foarte veche, fiind bine cunoscută încă în perioada antică. În evul mediu timpuriu în spațiul Pruto-Nistrean ca și în regiunile limitrofe s-a constituit forma optimală a secerii, care s-a păstrat până în zilele noastre. Secera perfecționată, avea coda lungă, lama bine arcuită și vârful ascuțit. Această formă de seceră este atestată între Nistru și Prut deja în sec.V-VII (Hansca⁴⁸) persistând în toată perioada medievală timpurie, inclusiv în sec.VIII-X (Revno⁴⁹, Dobrinovcy⁵⁰) și X-XIII (Echimăuți⁵¹, Hansca⁵²). Paralel cu secera de tip dezvoltat, în evul mediu timpuriu în ținutul Pruto-Nistrean erau folosite și alte forme de seceri, mai arhaice. Dintre acestea menționăm secera cu lama slab arcuită, plasată practic pe aceiași axă cu coada acesteia (Hansca).

g) Coasa reprezintă o unealtă agricolă superioară comparativ cu secera, folosită la recoltarea cerealelor și a altor plante, inclusiv a fânului. În perioada medievală coasa își face apariția începând cu sec. X. Cu toate acestea în următoarele secolele această piesă era practică relativ rar. Descoperi de coase din sec. X-XIII sunt semnalate doar la Hansca⁵³ și Echimăuți⁵⁴. Aceste unelte însă, erau destul de arhaice, de dimensiuni relativ mici, cu o lamă masivă, asemănându-se în mare parte încă cu secera. Aceste particularități ne fac să credem că în perioada medievală timpurie coasa ocupa un loc secundar în gospodărie, rolul de bază revenindu-i secerii.

h) Cosorul reprezenta o unealtă agricolă folosită în grădinarit, pomicultură, și viticultură. Această unealtă în spațiul dat are o istorie foarte veche, fiind bine

⁴⁶ Material inedit

⁴⁷ Тимошук Б.А. Давньоруська Буковина, с.108, рис.58,2.

⁴⁸ Рафалович И.А. Славяне VI-IX веков..., с.112, рис.17,4,5.

⁴⁹ Михайлина Л.П. Населения Верхнего Попруття..., с.99-101, рис.47,17.

⁵⁰ Там же. рис.47,18.

⁵¹ Федоров Г.Б. Древнерусская культура Поднепровья (X-XII вв.) // Древняя культура Молдавии. Кишинев, 1974. С.115, рис.35,4.

⁵² Material inedit.

⁵³ Material inedit

⁵⁴ Федоров Г.Б. Древнерусская культура Поднепровья..., С.115, рис.35,1.

cunoscută încă în mediul dacic și cel roman⁵⁵. În sec. V-VII, în spațiul Pruto-Nistorean era folosit cosorul slab profilat, de dimensiuni medii, cu o coadă relativ lungă și lamă echivalentă ca mărime, de o formă curbă cu vârful încovoiat (Hansca⁵⁶). În sec. X-XIII apare și un cosor bine profilat, de dimensiuni medii și mari, cu o lamă mai dezvoltată, având o formă curbă pronunțată (Hansca⁵⁷).

3. Păstrarea și prelucrarea produselor agricole

3.1. Amenajări pentru păstrarea produselor agricole. Produsele agricole, în perioada medievală timpurie, erau păstrate în amenajări ridicate la suprafața solului sau adâncite în pământ. Despre amenajările terestre, care puteau fi din lemn, lut sau piatră nu s-au păstrat informații. Arheologic sunt atestate doar urmele amenajărilor adâncite, care reprezintă gropi de diferite forme, destinate pentru păstrarea unor produse agricole.

Gropile de provizii erau, de regulă, cilindrice sau tronconice, mai rar piriforme, având o capacitate de la câteva sute de kg până la 3-4 tone, fapt ce permitea păstrarea

3.2. Instalații pentru prelucrarea produselor cerealiere. Prelucrarea produselor agricole cerealiere în perioada medievală timpurie prevedea două procedee de bază: uscarea și măcinarea. Pentru realizarea acestor operații erau prevăzute două tipuri de instalații: vatra de uscat cereale și râșnița de mână.

Vatra de uscat cereale, în spațiul Carpato-Nistorean reprezintă o instalație tradițională, practică pe larg încă de către triburile traco-getice⁵⁸. Deosebim două tipuri de instalații de uscat cereale: vatra portativă și vatra staționară. Prima, reprezenta o tavă din lut ars, ovală, dreptunghiulară sau în plan, de dimensiuni relativ mari (până la 0,80x0,40 m), cu fundul plat (2-4 cm) și o bordură bine profilată (h - 5-10 cm). Această instalație era portabilă și putea fi ușor instalată pe suprafața oricărui cuptor sau a unor vetre. Al doilea tip de vatră era similar ca formă cu cea dintâi, dar spre deosebire de ea era montată direct în suprafața

⁵⁵ Glodariu I., Iaroslavschi E. Civilizația fierului la daci (sec.II î.e.n. - i.e.n.). Cluj-Napoca, 1979.

⁵⁶ Рафалович И.А. Славяне VI-IX веков..., с.112, рис.17,6.

⁵⁷ Рафалович И.А. Славяне VI-IX веков..., с.112, рис.17,6; Он же. Исследования ранеславянских поселений в Молдавии // АИМ 1970-1971 гг., с.152, рис.10,5.

⁵⁸ Никулицэ И.Т. Гальштатское поселение в Ханском микрорайоне // АИМ 1974-1976 гг. Кишинев, 1981. с.76; Он же. Изучение северофракийских поселений в Ханском микрорайоне // АИМ 1981 г. Кишинев, 1985. С.102-103; Vulpe A. Necropola halstatiană de la Feregile. București, 1967, p.75,77, fig.25; Popescu E. O nouă descoperire de tip Alexandria în așezarea de la Bălănești // Studii și comunicări. Pitești, 1968, nr.1, p.59, fig.1; Crișan I.H. Continuitatea dacică în câmpia Ardealului // Apulum. 1968, VII, nr.1, p.247; Dolinescu-Ferche S. Așezări din secolele III și VI e.n. în sud-estul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca. București, 1974, p.32, 34, 38-39.

cuptorului. Vatra de uscat cereale este documentată bine în sec.V-VII (Hansca⁵⁹), VIII-IX (Hanscă⁶⁰), X-XIII (Hanscă⁶¹, Molești-Râpa Adâncă⁶², Lucașeuca-Cetățuie⁶³ etc.)

Râșnița de mână, în perioada medievală timpurie, reprezenta o instalație tradițională, de măcinat cereale, care urma prototipurile romane, cunoscute în regiunea Pruto-Nistreană încă în sec. I-IV p. Chr⁶⁴. Râșnița reprezenta un dispozitiv alcătuit din două pietre circulare suprapuse, care practic nu se deosebește cu nimic de instalații similare contemporane păstrate în unele sate din regiunea dată. Râșnița de mână de tip roman este atestată în majoritatea absolută a așezărilor medievale timpurii din regiunea Pruto-Nistreană. În sec.V-VII râșnița reprezenta un mecanism relativ rar, prezent în exemplare unice doar în unele așezări. Astfel, în așezarea Hansca a fost depistată 1 râșniță, iar în alte așezări, inclusiv în situri bine cercetate (Codân, Rașkov) instalații de acest fel n-au fost descoperite. În sec.VIII-IX râșnița este întâlnită mai frecvent, fiind întâlnită practic în toate așezările studiate, în număr de până la 3-5 piese pentru fiecare sit. În perioada respectivă în cadrul așezărilor o râșniță deservea în mediu 3-4 cuiburi de locuințe, fapt ce reprezintă un progres substanțial în comparație cu perioada precedentă. O nouă etapă în procesul de răspândire a râșniței în spațiul Pruto-Nistrean se observă în sec.X-XIII, când acest mecanism este cunoscut practic în fiecare cuib de locuințe. Aceste date ne demonstrează clar că în perioada medievală timpurie ocupațiile agricole din spațiul Pruto-Nistrean se găseau într-o creștere ascendentă permanentă.

4. Creșterea animalelor și păsărilor

În gospodăria agricolă medievală timpurie din spațiul Pruto-Nistrean, creșterea animalelor în rând cu cultura cerealelor ocupa un loc prioritar. Cercetările arheologice înregistrează în perioada medievală timpurie în spațiul respectiv patru categorii de animale domestice: bovine, porcine, ovicaprine și cabaline. Această compoziție a turmei animaliere, tipică pentru toată perioada medievală timpurie, reprezintă o expresie foarte clară a caracterului sedentar al vieții umane din ținut. În cadrul turmei de animale domestice predominau bovinele, pe locul doi de obicei urmau porcinele, pe locul trei ovicaprinele, iar în unele cazuri cabalinele.

În linii generale, în gospodăria agricolă din evul mediu timpuriu predominau animalele grele: bovine și cabaline. Această lucru era dictat de caracterul agrar al gospodăriei, în primul rând din necesitatea asigurării cu forță de tracțiune a

⁵⁹ Постикэ Г.И., Тельнов Н.П. Раннесредневековое поселение Ханска-ла Маткэ // АИМ 1981. Кишинев, 1985. с.145.

⁶⁰ Locuința nr.H44 etc., material inedit.

⁶¹ Săpăturile lui Ion Hâncu.

⁶² Tentiuc I. Populația din Moldova Centrală..., p.65.

⁶³ Хынку И.Г. Поселения XI-XIV веков в Оргеевских кодрах..., с.10-11, рис.5.

⁶⁴ Рикман Э.А. Этническая история Поднестровья и прилегающего Подунавья в первых веках н.э. Москва, 1975.

preocupărilor agricole, iar în al doilea rând pentru asigurarea colectivității umane cu produsele alimentare animaliere de bază: lapte și carne.

Paza gospodăriilor, în perioada medievală timpurie era asigurată de câini, scheletele cărora uneori sunt semnalate uneori în gropi părăsite.

În sec. V-VII turma de animale domestice după unele estimări osteologice avea următoarea compoziție: bovine - în mediu 37-50 %, porcine - 25-31 %, ovicaprine - 15-31 % și cabaline - 12-17 % (Șapte-Bani-Hucea, Hansca, Alcedar-Odaia, Seliște)⁶⁵. În unele așezări sunt descoperite și oase de asini⁶⁶.

Despre aspectul exterior al animalelor domestice mărturisesc statuetele miniaturale din lut ars cu reprezentări de căluți, tauri, porcine și canine. Despre creșterea cailor mărturisesc de asemenea și modelele miniaturale în formă de șeauă, iar despre pregătirea brânzeturilor vasele ceramice cu găuri. Asemenea vestigii în spațiul Pruto-Nistorean sunt cunoscute pe parcursul întregului ev mediu timpuriu. Descoperiri de acest gen au fost făcute la Hansca, Braniște, Alcedar-Odaia, Șapte-Bani-Hucea, Molești-Râpa Adâncă, Durlești-Valea Babei, Hlijeni-Cetățuie⁶⁷, etc.

Un loc aparte în gospodăria agricolă din perioada medievală timpurie îl ocupa ramura și creșterii păsărilor. Aceasta din urmă însă avea un caracter casnic, fără efecte economice asupra altor ramuri din agricultură. Creșterea păsărilor domestice, a găinilor și rațelor, este documentată prin descoperirile de oase, coji de ouă și reprezentări de păsări modelate din lut ars. Comparativ cu oasele de animale, vestigiile păsărilor, în așezările din sec. V-XIII se întâlnesc mult mai rar, dar prezența acestora este semnalată la toate fazele perioadei medievale timpurii⁶⁸.

5. Concluzii

1. În perioada medievală timpurie principala ocupație a populației autohtone din spațiul Pruto-Nistorean era agricultura, care îmbina în mod organic două ramuri de bază: cultivarea plantelor și creștere vitelor.

2. Agricultura medievală timpurie de la răsărit de Prut reprezintă o continuare directă a tradițiilor agrotehnice daco-romane, o dovadă în acest sens fiind păstrarea practic la același nivel a echilibrului dintre ramura cultivării plantelor și ramura creșterii vitelor.

3. Agricultura din regiunea Pruto-Nistoreană denotă de asemenea o continuare a tehnologiilor avansate moștenite de la daci și romani, care sunt documentate prin diferite tipuri de unelte de tip antic ca plugul cu brăzdar de fier, cosorul, râșnița circulară, vatra de uscat cereale, etc.

4. Agricultura medievală din spațiul Pruto-Nistorean denotă în același timp și un șir de inovații care au apărut în rezultatul perfectării de mai departe a tehnicilor antice datorită dezvoltării de mai departe a meșteșugurilor, în

⁶⁵ Рафалович И.А. Славяне VI-IX веков..., с.120.

⁶⁶ Tentiuc I. Populația din Moldova Centrală..., p.69.

⁶⁷ Гольцева Н.В., Кашуба М.Т. Глиняжень II..., табл.СІХ,1.

⁶⁸ Хынку И.Г. Поселения XI-XIV веков в Оргеевских кодрах..., с50, 54; Idem.Раскопки на поселении X-XIV вв. у села Ханска // АИМ 1972, Кишинев: Штиинца, 1974, с.170-171; Tentiuc I. Populația din Moldova Centrală..., p.68-70.

special a metalurgiei fierului, și, pe de altă parte datorită interferențelor etnoculturale ale autohtonilor cu slavii vechi. Dintre inovații pot fi menționate unele tipuri de unelte calitativ noi, cum ar fi de exemplu hârlețul și coasa, unele culturi agricole, etc.

5. Or, agricultura medievală timpurie din spațiul Pruto-Nistrean îmbinând în mod organic elemente tradiționale de factură daco-romane și elemente inovative generate de epocă s-a plasat în același rând cu ocupațiile similare ale locuitorilor din spațiul Carpato-Balcanic.